

לימודי דעת – תוכנית לימוד השולחן ערוך

הלכות מזוזה

יו"ד סימן רפה – שיעור 1

מראה מקומות

משנה מנחות (כח, א)

גמרא מנחות (לג, ב)

גמרא ירושלמי מגילה (פ"ד הי"ב)

רא"ש (הלכות תפילין סי' ל')

טור, בית יוסף ודרכי משה

שו"ע, רמ"א, ט"ז, ש"ך

פתחי תשובה

נכתב ע"י הרב אורי גרילוס

פרחי שושנים בשיתוף עם ישיבת יורה דעה

תוכניות יחודיות ללימוד ההלכה - הכנה למבחני הסמיכה.

לימודי רבנות • איסור והתר • אבלות • מקוואות • נדה • קידושין • שבת • עירובין

לימודי דיינות • דיינים • עדות • שכירות פועלים • נזקי שכנים • שותפין • הלוואה • גיטין

לפרטים נוספים : 03-6166340 או באתר: www.limd.co.il

מרכז למודי דעת: רח' אלישע 29 בני ברק E-mail: limd@limd.co.il

נושא השיעור: מצוות עשה לכתוב מזוזה, גודל שכרה ועונש המבטלה.

תוכן השיעור:

1. סעיפי השו"ע והרמ"א
2. מצוות עשה לכתוב מזוזה ולקובעה בפתח – מקור הדין
3. גודל שכרה ועונש המבטלה
4. להלכה
5. כפיה על מצוות מזוזה
6. מגלה בשבת וי"ט שאין מזוזה בפתחו האם רשאי לדור
7. מזוזה ותפילין מי קודם – מקור הדין
8. להלכה
9. קביעתה בטפח הסמוך לחוץ
10. הנחת יד על המזוזה כשיוצא ונכנס
11. עיקרי הדינים שהובאו בשיעור

סעיפי השו"ע והרמ"א

שו"ע יורה דעה סימן רפה: שכר מצות מזוזה, ובו ב' סעיפים.

א. מצות עשה לכתוב פ' שמע (דברים ו, 7 – ט) והיה אם שמוע (דברים יא, יג – כא) ולקבעם על מזוזת הפתח, וצריך ליזהר בה מאד; וכל הזהיר בה, יאריכו ימיו וימי בניו. ואם אינו זהיר בה, יתקצרו.

הגה: ומ"מ אם אין ידו משגת לקנות תפילין ומזוזה, יקנה תפילין ולא מזוזה (ירושלמי סוף מגילה ובא"ח סי' ל"ח סי"ב), דמלוה שהיא חובת הגוף עדיפא.

ב. נתינתה בטפח החיצון.

הגה: י"א כשאלם יולא מן הבית יניח ידו על המזוזה (מהרי"ל ס' ומוכח בעבודת כוכבים דף י"א), ויאמר: ה' ישמר לאתי וכו' (במדקש). וכן כשיכנס אלם לבית, יניח ידו על המזוזה.

מצוות עשה לכתוב מזוזה ולקובעה בפתח

מקור הדין

כתוב בתורה: בפרשת שמע (דברים פ"ו פסוקים ד' – ט') נאמר "וכתבתם על מזוזת ביתך ובשעריך", וכן בפרשת והיה אם שמוע (דברים פ"א פסוקים י"ג – כ"א) "וכתבתם על מזוזת ביתך ובשעריך". ומפורש בתורה שיש לכתוב את שתי הפרשות האלו ולקובעם על מזוזות הבית.

המשנה מנחות (דף כ"ח, א')

"שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו, אפילו כתב אחד מעכבך".

משנה מנחות כח, א

רש"י מפרש שתי פרשיות הכוונה לפרשת שמע ולפרשת והיה אם שמוע, ואפילו אות אחת מעכבת והמזוזה פסולה משום שנאמר "וכתבתם" ודורשים שתהיה כתיבה תמה.

ופסק הטור "מצות עשה לכתוב פרשת שמע והיה אם שמוע ולקובען על מזוזת הפתח דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך".

גודל שכרה ועונש המבטלה

מקור הדין

גמרא מנחות (מג, ב)

"רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, הכל בחיזוק שלא יחטא, שנאמר: והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ואומר: חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם".

גמרא מנחות מג, ב

וכתב הטור "וצריך ליזהר מאד בה כמו שאחז"ל כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא, מפני שיש במזוזה יחודו של הקדוש ברוך הוא ותמיד בבואו ובצאתו יזכור יחודו של הקדוש ברוך הוא ויתן יראתו על פניו לבלתי יחטא, וכל הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו דכתיב "למען ירבו ימיכם וימי בניכם" ואם אינו זהיר בה יתקצרו דמכלל הן אתה שומע לאו, וכן דרשו חכמים בעון מזוזה בניו ובנותיו מתים קטנים דכתיב דם נפשות אביונכם נקיים וסמך ליה לא במחתרת מצאתים". **וכתב הבית יוסף** שמקורו בגמרא (שבת לב, ב).

הטור הוסיף: "וגדולה מזה שהבית נשמר על ידה כמו שדרשו בפסוק ה' שומרך וגומר מלך בשר ודם מבפנים ועבדיו שומרין אותו מבחוץ ואתם ישנין על מטתכם והקב"ה שומר אתכם מבחוץ".

וכתב הבית יוסף שמקור דבריו בגמרא (מנחות לג, ב) והתקשה בכוונת הטור שכתב שמה שנשמר הבית גדול יותר מאריכות ימים הרי לכאורה חביב על האדם אריכות ימים יותר משמירת ביתו. וביאר בשני אופנים: א. אריכות ימים הוא נס נסתר ואילו שמירת הבית הוא נס גלוי שהיושב בבית שאין בו מזוזה ניזוק מן המזיקים והיושב בבית שיש בו מזוזה אינו ניזוק. ב. משום ששמירת הבית אינו כמנהג העולם שהמלך יושב מבפנים ועבדיו שומרים אותו בחוץ ובמזוזה הוא להיפך שהעבדים יושבים מבפנים והמלך שומרם מבחוץ.

להלכה

פסק השו"ע:

"מצות עשה לכתוב פרשיות שמע והיה אם שמוע ולקבעם על מזוזת הפתח, וצריך ליזהר בה מאד; וכל הזהיר בה, יאריכו ימיו וימי בניו. ואם אינו זהיר בה, יתקצרו".

סעיף א

הש"ך (א - ב) מבאר שצריך לכתוב פרשיות אלו משום שכתוב בהם וכתבתם על מזוזות ביתך. ומיד אחר כך נאמר "למען ירבו ימיכם וימי בניכם" ומזה נלמד שהזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו.

הט"ז (א) מביא דברי הטור שכתב גדולה מזה, ומה שביאר הבית יוסף, וביאר כוונתו באופן אחר, שמצוות מזוזה מגינה על האדם גם כשאינו עסוק בה אלא כשהוא ישן, ולא כשאר מצוות שמגינות על האדם רק בשעה שעסוק בהן.

כפיה על מצוות מזוזה

הפתחי תשובה (א) כתב שלא כופין על מצוות מזוזה משום שהיא מצווה שמתן שכרה בצידה וכל מצווה שמתן שכרה בצידה [כלומר שהתורה כתבה את השכר "למען יאריכון ימיה"] אין בית דין מצווים לכוף לקיימה.

מגלה בשבת וי"ט שאין מזוזה בפתחו האם רשאי לדור

כתב הפתחי תשובה (א) בשם **הפרי מגדים** שאם מגלה בשבת או ב"י"ט שאין מזוזה בפתחו, אם יש לו בית אחר לדור בו יצא וידור בבית אחר ואם אין לו בית אחר לדור בו רשאי לגור בו משום שהוא אנוס שאינו יכול לקבוע מזוזה בשבת וי"ט.

עוד כתב הפתחי תשובה שגם ביום חול אם הוא נמצא במקום שאי אפשר להשיג מזוזה ואין לו בית אחר לדור בו פטור משום שהוא אנוס.

מזוזה ותפילין מי קודם

הדרכי משה מביא ש"ת **בנימין זאב** שבירושלמי מבואר מי שאין ידו משגת לקנות תפילין ומזוזה תפילין עדיף משום שהם חובת הגוף.

והבית יוסף (או"ח סימן ל"ח ס"ב) הביא הגמרא ירושלמי **מגילה** (פ"ד, ה"ב) שנחלקו שמואל ורב הונא האם תפילין קודמים או מזוזה קודמת, והירושלמי מביא שהברייתא מסייעת לשמואל הסובר שמזוזה קודמת. **ומכל מקום הרא"ש** (הלכות תפילין סימן ל') פסק כרב הונא משום שמסתבר טעמו שהרי תפילין חובת הגוף ואילו מזוזה אינה חובת הגוף. **וביאר הבית יוסף** שאין להקשות איך חלק הרא"ש מסברא על הראיה של הירושלמי, משום שאותה ברייתא מסייעת לשמואל סוברת שמזוזה שבלתה אין עושים ממנה תפילין משום שקדושתה חמורה, ואותה ברייתא אינה כפי ההלכה המבואר בגמרא שלנו (בבלי) שתפילין קדושתן חמורה ממזוזה. **וכן פסק השו"ע** (הלכות תפילין או"ח סימן ל"ח ס"ב) שתפילין קודמים למזוזה.

ועל פי זה פסק הרמ"א:

ומ"מ אם אין ידו משגת לקנות תפילין ומזוזה, יקנה תפילין ולא מזוזה (ירושלמי סוף מגילה וזכ"ח סי' ל"ח ס"ב), דמלואו שהיא חובת הגוף עדיפא.

סעיף א

ביאור דבריו: הרמ"א פסק תפילין קודם למזוזה שחובת הגוף קודמת לחובת הבית שיהיה בו מזוזה. בחידושי הרבי עקיבא איגר על השו"ע ביאר שתפילין הוא חובת הגוף ואי אפשר להיפטר ממנה, ואילו מזוזה אדם יכול לפטור עצמו ממנה שיכול לדור בדרכים או שלא יהיה לו בית. עוד כתב שתפילין קודמים ללולב למרות שאינו יכול להיפטר ממצווה זו משום שתפילין הם תדירים שמניח

הלכות מזוזה יורה דעה סימן רפה סעיפים א - ב / שיעור 1

בכל ימות השנה, ואילו לולב מצוותו רק בחג הסוכות ולכן הכלל הוא תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

הבית הלל ביאר שחובת הגוף הכוונה למצווה שנעשית בגופו כמו תפילין שאדם מניח על ידו וראשו, ואילו מזוזה אינה חובת הגוף משום שקיום המצווה הוא בבית ולא על גופו. ואפילו לולב וסוכה שמקיימים בגופו אבל אינם מלבוש ממש עליו ולכן תפילין עדיפים, וציצית למרות שהיא מלבוש לגופו אינה קודמת לתפילין משום שהיא מצווה קיומית שיכול שלא יהיה לו בגד של ד' כנפות.

ובפתחי תשובה (ב) הביא **דברי המגן אברהם** שאם יכול לשאול תפילין ומזוזה לקנות, מזוזה קודמת שהרי יכול לקיים את שתי המצוות [הובא במשנה ברורה סימן ל"ח ס"ק ל"ז]. והביא **מספר חומות ירושלים** שמסתפק באדם שנוהג להניח תפילין כל היום ואם ישאל תפילין מאדם אחר לא יוכל לקיים אלא בבוקר, האם בכל זאת עדיף לקנות מזוזה וישאל תפילין או שיקנה תפילין כדי שיוכל לקיים כל היום. **עוד דן הפתחי תשובה** כשיש אפשרות לשאול תפילין ולקנות ציצית האם יקנה תפילין או שיסמוך על השאלה ויקנה ציצית, ומסקנתו שאם יכול לשאול תפילין באופן שיכול להחזיר כשירצה [כמו גמ"ח תפילין שנותנים ללא הגבלת זמן] יקנה ציצית.

וכן לענין תפילין ומזוזה אם יכול להשיג תפילין בשאלה באופן שיכול להחזיר כשרוצה, יקנה מזוזה וישאל תפילין. ודווקא אם הוא בעל הבית שחייב מזוזה מדאורייתא, אבל אם הוא שוכר דירה שחייבו במזוזה הוא מדרבנן בכל אופן תפילין קודמים ויקנה תפילין.

עוד כתב הפתחי תשובה כשיש לו תפילין של רש"י ורוצה לקנות תפילין של ר"ת, מזוזה קודמת שרוב העולם מקיים המצווה בתפילין של רש"י ולכן מזוזה קודמת וכן ציצית קודמת לתפילין של ר"ת.

קביעת המזוזה בטפח הסמוך לחוץ

מקור הדין

גמרא מנחות (לג, ב)

"אמר רבא: מצוה להניחה בטפח הסמוך לרה"ר. מאי טעמא, רבנן אמרי: כדי שיפגע במזוזה מיד [כדי שיתקל בה מיד כשנכנס], רב חנינא מסורא אומר: כי היכי דתינטריה". [כדי שתשמור על הבית כולו מן המזיקין].

גמרא מנחות לג, ב

וכתב הטור "וגדולה מזה שהבית נשמר על ידה כמו שדרשו בפסוק ה' שומרך וגומר מלך בשר ודם מבפנים ועבדיו שומרין אותו מבחוץ ואתם ישנין על מטתכם והקב"ה שומר אתכם מבחוץ ועל כן נתינתה בטפח החיצון שיהא כל הבית לפנים הימנה ובשמירתה ומכל מקום לא יהא כוונת המקיימה

הלכות מזוזה יורה דעה סימן רפה סעיפים א - ב / שיעור 1

אלא לקיים מצות הבורא יתעלה שצונו עליה". וכתב הבית יוסף שפשוט הוא שצריך לכווין לשם מצווה ולא לשם שמירה.

ועל פי זה פסק השו"ע:

"נתנתה בטפח החיצון".

סעיף ב

הט"ז (ב) מבאר שצריך להניח המזוזה כמה שיותר קרוב לחוץ כדי שיהיה כל הבית שמור שהוא לפנים מן המזוזה.

הנחת יד על המזוזה כשיוצא ונכנס

הדרכי משה (ב) מביא מהר"ל הרוצה לילך לדרך חוץ לעיר כשיוצא יניח ידו על המזוזה ויאמר "בשמך טל אטלה" כי טל בגימטריא כו"ו [מובא בש"ך, ד]. ובכל עת שיצא מן הפתח יניח ידו על המזוזה ויאמר ה' שומרי ה' צילי על יד ימיני, ובמדרש שיאמר ה' ישמור צאתי ובואי מעתה ועד עולם. וענין הנחת יד שכתב מוזכר בגמרא ע"ז דף י"א (ע"א) במעשה של אונקלוס הגר שבאו לקחתו וכשיצאו הניח ידו על המזוזה.

ועל פי זה פסק הרמ"א:

י"א כשאלס יולא מן הבית יניח ידו על המזוזה (מהרי"ל ס' ומוכח בעבודת כוכבים דף י"א), ויאמר: ה' ישמר לאתי וכו' (במדקס). וכן כשיכנס אלס לבית, יניח ידו על המזוזה.

סעיף ב

הפתחי תשובה (ד) מביא שו"ת רבי עקיבא איגר שאם המזוזה אינה מונחת בתוך כלי אין להניח ידו עליה כמו בכל כתבי הקודש שאין לגעת בהם ביד ערום ומה שנוגעים בתפילין משום שמצוותם בכך ואי אפשר בענין אחר.

עוד כתב הפתחי תשובה כשהמזוזה מונחת בכלי ורוצה להניח עליה ידו טוב להסיר הכפפות לפני שנוגע בה.

עיקרי הדינים שהובאו בשיעור

- א. מצוות עשה לכתוב מזוזה ולקובעה בפתח שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתך, וצריך לכתוב שתי פרשיות שמע והיה אם שמוע ואם לא כתב אפילו אות אחת מעכב [משנה וגמרא טור ושו"ע]
- ב. גודל שכרה ועונש המבטלה, מצילה מן החטא [גמרא וטור] והטעם משום שבמזוזה יש יחוד ד' וזוכרו בבואו ובצאתו ואינו בא לידי חטא [טור] והשכר הוא אריכות ימים ואם לא ההיפך ח"ו [גמרא, טור]
- ג. "וגדולה מזה שהבית נשמר על ידה" [טור] כוונתו: א. שזה נס נסתר ולכן גדול יותר מאריכות ימים [ב"י] ב. שמירת הבית היא היפך ממלך בשר ודם שיושב מבפנים ובמזוזה העבדים בפנים והקב"ה שומר מבחוץ [ב"י] ג. משום שמגינה גם כשאינו עסוק בה כגון כשהוא ישן [ט"ז].
- ד. אין כופין על מצוות מזוזה משום שהיא מצווה שמתן שכרה בצידה. [פת"ש]
- ה. גילה בשבת וי"ט שאין מזוזה בפתחו אם יש לו בית אחר לדור שם לא ידור בלי מזוזה ואם אין לו רשאי מפני שהוא אנוס [פת"ש בשם הפמ"ג] ואפילו ביום חול אם הוא במקום שא"א להשיג מזוזה מותר אם אין לו בית אחר [פת"ש].
- ו. מי שאין ידו משגת לקנות גם מזוזה וגם תפילין נחלקו בירושלמי מי קודם [ירושלמי הובא בב"י אר"ח ל"ח ובד"מ]. ולהלכה תפילין קודמים משום שהיא מצוות הגוף [רא"ש שו"ע סימן ל"ח ס"ב ורמ"א כאן]. "א שתפילין קודמים משום שא"א להיפטר ממצווה זו ואילו מזוזה יכול שלא יהיה לו בית [רע"א] תפילין קודמים ללולב משום תדיר ושאינו תדיר קודם [רע"א]. "א שתפילין זו מצווה שמקיים בגופו ממש כמו מלבוש ולכן קודמים ללולב, ומה שקודמים לציצית משום שיכול שלא ללבוש בגד עם ד' כנפות [בית הלל].
- ז. אם יכול לשאול תפילין ומזוזה לקנות, מזוזה קודמת שהרי יכול לקיים את שתי המצוות [פת"ש בשם המג"א ומשנ"ב] יש מי שמסתפק באדם שנוהג להניח תפילין כל היום ואם ישאל תפילין מאדם אחר לא יוכל לקיים אלא בבוקר, האם בכל זאת עדיף לקנות מזוזה וישאל תפילין או שיקנה תפילין כדי שיוכל לקיים כל היום [פת"ש].
- ח. כשיש אפשרות לשאול תפילין ולקנות ציצית, יקנה ציצית [פת"ש].
- ט. אם יכול להשיג תפילין בשאלה באופן שיכול להחזיר כשרוצה, יקנה מזוזה וישאל תפילין. ודווקא אם הוא בעל הבית שחייב מזוזה מדאורייתא, אבל אם הוא שוכר דירה שחייבו במזוזה הוא מדרבנן בכל אופן תפילין קודמים ויקנה תפילין [פת"ש].
- י. כשיש לו תפילין של רש"י ורוצה לקנות תפילין של ר"ת, מזוזה קודמת שרוב העולם מקיים המצווה בתפילין של רש"י ולכן מזוזה קודמת וכן ציצית קודמת לתפילין של ר"ת [פת"ש].

הלכות מזוזה יורה דעה סימן רפה סעיפים א - ב / שיעור 1

יא. קביעת המזוזה בטפח הסמוך לחוץ: "א כדי שיפגע בה מיד כשנכנס ו"א כדי שתשמור על כל הבית [גמרא] ולהלכה נפסק שיתנה בטפח החיצון כדי שתשמור ויכווין לשם מצווה ולא לשמירה [טור ושו"ע וט"ז].

יב. הרוצה לילך לדרך חוץ לעיר כשיוצא יניח ידו על המזוזה ויאמר "בשמך טל אטלה" כי טל בגימטריא כוז"ו [ד"מ בשם מהר"ל ושו"ך]

יג. "א כשאדם יוצא מן הבית יניח ידו על המזוזה [מהר"ל ורמ"א], ויאמר: ה' ישמר צאתי וכו' [מדרש מהר"ל ורמ"א]. וכן כשיכנס אדם לבית, יניח ידו על המזוזה [רמ"א].

יד. אם המזוזה אינה מונחת בתוך כלי אין להניח ידו עליה כמו בכל כתבי הקודש שאין לגעת בהם ביד ערום [פת"ש בשם שו"ת הרע"א].

טו. כשהמזוזה מונחת בכלי ורוצה להניח עליה ידו טוב להסיר הכפפות לפני שנוגע בה [פת"ש].

